

พลวัตเศรษฐกิจ “ภาคประมง” ของจังหวัดสมุทรสาคร หลังพ.ศ.2500

Economic Dynamics of the “Fishery” of Samut Sakhon Province After 1957

สิริวรรณ สิริวนิชย์¹
Siriwan Siravanich¹

Received: 12 September 2023

Revised: 10 December 2023

Accepted: 10 December 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคประมงของจังหวัดสมุทรสาคร ในช่วงเวลาหลังพ.ศ.2500 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ทั้งจากเอกสารลายลักษณ์อักษรและไม่ใช้ลายลักษณ์อักษร รวมทั้งการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสืบค้นข้อมูลและสัมภาษณ์บุคคล

ผลการศึกษา พบว่าภูมิศาสตร์ตำแหน่งที่ตั้งของสมุทรสาครที่อยู่ในลุ่มน้ำท่าจีนตอนล่าง มีความสำคัญในฐานะเมืองยุทธศาสตร์ทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง สามารถใช้เส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบกเชื่อมต่อกับพื้นที่อื่น อีกทั้งยังมีพื้นที่บางส่วนอยู่บริเวณปากแม่น้ำออกทางทะเลได้ อาชีพประมงจึงได้รับความนิยมและเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนบริเวณนี้ ข้อค้นพบเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจของประมงพาณิชย์ พบว่าปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการพัฒนาของรัฐที่เข้ามาในพื้นที่ ทั้งในเรื่องการส่งเสริมเทคโนโลยีจับสัตว์น้ำที่ทันสมัย นโยบายการพัฒนาพื้นที่ปริมณฑลกรุงเทพฯ เพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการเคลื่อนย้ายแรงงาน นโยบายด้านการประมงพาณิชย์ ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ การบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องของเจ้าของธุรกิจประมง การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบเครือญาติและกลุ่มทางสังคม

คำสำคัญ: การประมง, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ, สมุทรสาคร

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹ Lecturer, Department of Local History, Faculty of Archeology, Silpakorn University, Email: siriwan_kor@hotmail.com

Abstract

This article aims to study the economic changes in the fishery sector of Samut Sakhon Province during the period after 1957. Local historical methods were used as data collection tools, both from written and non-written documents, as well as going into the field to search for information and to interview people.

The study found that the geographic location of Samut Sakhon, situated in the lower Tha Chin River Basin, has continuously held political and economic strategic importance. It has access to both water and land transportation routes to connect to other areas, and there are also some areas near the mouth of the river that lead out to the sea. Fishing is therefore popular and is a traditional occupation of the community in this area. Findings on the economic growth of commercial fisheries revealed that external factors include government development policies entering the area for promoting modern fishery technology, Bangkok metropolitan area development policies to support economic growth and labor movement, and commercial fishing policies. Internal factors include the ongoing management by fishery business owners and building social relationship networks, including kinship and social groups.

Keywords: Fisheries, Economic History, Samut Sakhon

บทนำ

พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในพื้นที่สมุทรสาคร เกิดขึ้นชัดเจนในช่วงสมัยอยุธยา-กรุงเทพฯ เกิดขึ้นบริเวณ เดลต้าใหม่ คือ บริเวณตั้งแต่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาลงมาจนถึงอ่าวไทย เมืองสำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นมักอยู่ตามฝั่งสองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกับทั้งภายในและภายนอก “สมุทรสาคร” จัดอยู่ในบริเวณตอนล่างของแม่น้ำท่าจีน มีลักษณะภูมิประเทศค่อนข้างลุ่ม บางส่วนน้ำทะเลท่วมถึงส่งผลให้เกิดเกลือในดินสูงไม่เหมาะต่อการเกษตรกรรมแบบที่นาลุ่ม เนื่องจากดินเค็มและน้ำทะเลท่วมถึงจึงเหมาะแก่การทำนาเกลือ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ทำประมง และเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีพัฒนาการตั้งถิ่นฐาน การขยายตัวของชุมชนท้องถิ่น จากเงื่อนไขของสังคมในระบบลุ่มน้ำ อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมใหม่ที่เกิดจากการทับถมของตะกอนปากแม่น้ำสำคัญหลายสาย อันได้แก่ท่าจีน เจ้าพระยา บางปะกงและแม่กลอง ส่งผลให้

สภาพดินบริเวณปากแม่น้ำนี้มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยอินทรีย์วัตถุที่นำพัดมา เหมาะกับการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารและการตั้งถิ่นฐานของผู้คน (วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ (บรรณาธิการ), 2560)

“การทำประมง” เป็นอาชีพสำคัญดั้งเดิมของผู้คนในพื้นที่ ดังสะท้อนได้จากคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า “เมืองประมง ดงโรงงาน ลานเกษตร เขตประวัติศาสตร์” เดิมทีการทำอาชีพประมงเป็นอาชีพเสริม ต่อมาจึงได้มีการพัฒนาเครื่องมือจับสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น เกิดความแพร่หลายของการทำประมงชายฝั่งเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนแล้ว ส่วนที่เหลือก็นำมาขาย อีกส่วนหนึ่งก็นำมาแปรรูปเป็นสินค้าชนิดต่างๆ เช่น กะปิจากเคย น้ำปลา ปลาเค็ม กุ้งแห้ง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ในช่วงหลังพ.ศ.2500 เป็นต้นมา พบว่าพื้นที่สมุทรสาครได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาที่เข้ามาในพื้นที่โดยเฉพาะการทำประมงที่มีการขยายตัวสู่การทำประมงเชิงพาณิชย์มากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคการประมงของจังหวัดสมุทรสาคร ในช่วงเวลาหลังพ.ศ.2500 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดการพัฒนาพื้นที่อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญของลุ่มน้ำในเขตภาคกลาง ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคการประมงและเพิ่มองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชิงพื้นที่ให้มากขึ้น

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Methods) ในการสืบค้น รวบรวมข้อมูลหลักฐานลายลักษณ์อักษรและไม่ใช้ลายลักษณ์อักษร ประกอบกับการศึกษาภาคสนามจากการสังเกตและสัมภาษณ์เพื่อสอบถามถึงประเด็นที่สนใจเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจภาคการประมง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ตรวจสอบประเมินความถูกต้องและนำเสนอผลการศึกษา ทั้งนี้ได้ขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ในการเปิดเผยข้อมูลตามมาตรฐานจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แล้ว

ผลการวิจัย

การเติบโตทางเศรษฐกิจ: ประมงพื้นบ้านสู่ ประมงพาณิชย์

ก่อนพ.ศ.2500

การทำประมงในพื้นที่สมุทรสาครมีทั้งการทำประมงน้ำจืดและประมงน้ำเค็ม การจับสัตว์น้ำในอดีตของสังคมลุ่มน้ำมักเป็นอาชีพเสริมที่ว่างเว้นจากการทำนา สามารถหาได้จากแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ทั้งลำคลองสายหลัก คลองสาขาและแม่น้ำท่าจีน การประมงในยุคเริ่มต้นเป็นรูปแบบการทำประมงพื้นบ้านเพื่อยังชีพ ยังคงใช้เครื่องมืออุปกรณ์จับสัตว์น้ำที่ทำจากวัสดุหาได้ง่ายในท้องถิ่น

มีวิธีการจับสัตว์น้ำแบบง่าย เช่น การช้อนกุ้ง การเดินไล่เคย การใช้แหจับปลา จากนั้นนำมาแลกเปลี่ยนซื้อขายภายในชุมชนหรือพื้นที่ละแวกใกล้เคียง ส่วนที่เหลือจากขายก็นำมาแปรรูป เช่น กะปิ ปลาเค็ม ปลาหมึกแห้ง กุ้งแห้ง ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาอุปกรณ์เครื่องมือและเทคโนโลยีวิธีการจับสัตว์น้ำ เช่น อวน โป๊ะ เรืออวน เรือลากที่ใช้เครื่องยนต์ ทำให้สามารถจับสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมาก (สัมภาษณ์ ปราโมทย์ แสงสุขเยี่ยม, 2565)

เมืองสมุทรสาครตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีน ชุมชนดั้งเดิมมักตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำท่าจีนและติดอ่าวไทย มีทรัพยากรน้ำขนาดใหญ่เล็กที่เป็นปัจจัยให้เกิดการประกอบอาชีพ ฟังพาททรัพยากรน้ำเป็นหลัก จึงมีการทำประมงทั้งน้ำจืดและประมงน้ำเค็ม โดยใช้วิธีการง่าย ๆ ผ่านเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เช่น การยกยอ สุ่ม เบ็ด แห ส่วนการทำประมงน้ำเค็ม (ทะเล) ของเมืองสมุทรสาครมีมาตั้งแต่ในปลายสมัยอยุธยา ดังปรากฏในหลักฐานเอกสารจดหมายเหตุของเมอร์ซิเออร์ เซเบเรต์ ราชทูตชาวฝรั่งเศส ที่เดินทางเข้ามาในกรุงสยามเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2230-2231) (โคลด์ เซเบเรต์ เดอบูล, 2560) แล้วมาแวะที่บ้านท่าจีน (สาครบุรี) เอกสารกล่าวถึงเส้นทางการเดินทาง โดยลงเรือจากอยุธยามาบางกอก ผ่านเส้นทางคลองด่านท่าจีน แม่กลอง เพชรบุรี จากนั้นเดินทางทางบกไปปราณบุรี ฤๅบุรี และเข้าไปตะนาวศรี จากนั้นก็เดินทางโดยสารเรือกำปั่นกลับฝรั่งเศส สิ่งที่นำเสนอในเอกสารได้เล่าถึงเส้นทางจากบางกอกไล่เลาะไปผ่านแม่กลอง เพชรบุรี กระทั่งเดินบกและแม่น้ำข้ามชายฝั่งทวีปไปถึงเมืองมะริด อันเป็นเมืองชายฝั่งด้านตะวันตกของไทยในเวลานั้น ซึ่งทำให้เห็นถึงเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญและสภาพบ้านเมืองที่เป็นเมืองทำการค้าและผู้คนประกอบอาชีพประมงและพาณิชย์ เป็นสำคัญ

การทำประมงน้ำเค็ม ส่วนใหญ่ทำตามชายฝั่งทะเลบริเวณอ่าวไทย โดยใช้เครื่องมือจับปลาหลากหลาย ซึ่งเป็นการพัฒนาภูมิปัญญาเทคนิควิธีการจับปลา ดังปรากฏข้อมูลในรายงานเสด็จตรวจราชการเมืองเพชรบุรี เมืองสมุทรสาคร ร.ศ.๑๑๗ (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2562, น.152-154) ความว่า “วันที่ ๒๖ เวลาเช้า ข้ามฟากไปดูตลาดโครกกราก ตลาดนี้เป็นตลาดใหญ่ที่อยู่ของพวกจีนทำละมูหาลาเป็นพื้น เป็นบริบูรณ์มาก แต่ถือกันว่าต้องอยู่โรงจากแลอยู่กับพื้นดิน...การทำปลาปีนี้ว่ามีกำไรมาก ละมูที่เมืองสมุทรสาครมากกว่าปีกลาย ๖ ละมู ได้ไต่ถามพวกกำนันผู้ใหญ่บ้านทั้งไทยแลจีนถึงความสุขทุกข์ ได้ความว่าเป็นการเรียบร้อยเป็นสุขสำราญทั่วกัน..”

การทำประมงของเมืองสมุทรสาคร ตามชายฝั่งบริเวณอ่าวไทยมีรูปแบบการทำประมงจากเดิมทำเพื่อยังชีพเปลี่ยนมาเป็นเพื่อการค้ามากขึ้น ประกอบกับผลจากนโยบายพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกที่มีการเปิดเส้นทางรถไฟซึ่งถือว่าการคมนาคมที่เร็วและสะดวกที่สุดในขณะนั้น ซึ่งเส้นทางรถไฟสายแม่กลองนี้ (คลองสาน-มหาชัย-แม่กลอง) ส่งผลต่อการค้าอาหารทะเลของสมุทรสาครที่สามารถขนส่งไปขายในพื้นที่อื่นๆ ได้สะดวกและรวดเร็วกว่าเดิมที่ต้องขนส่งสินค้าทางเรือเป็นหลัก อีกทั้งยังสามารถบรรทุกสินค้าได้จำนวนมากและหลายชนิด เช่น อาหารทะเลแปรรูป จำพวก กะปิ นำปลา ปลาเค็ม เป็นต้น ต่อมาจึงมีการทำประมงน้ำลึกเพื่อการพาณิชย์โดยใช้เรือตั้งเก วางอวนไปทั่วทั้งอ่าวไทยรวมถึงน่านน้ำสากล

การขยายตัวภาคการประมงเริ่มอย่างต่อเนื่องในทศวรรษ 2490 หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นช่วงที่รัฐไทยส่งเสริมการทำประมงเพื่อชดเชยการขาดแคลนอาหาร รวมทั้งบริบทสังคมไทยที่ต้องการส่งเสริมเศรษฐกิจไทยในระบบตลาด

เสรี ดังปรากฏในแนวทางการพัฒนาประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ต้องการสร้างความเจริญหรือ พัฒนาการ ในความหมายของรัฐบาลสมัยนั้น (คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพโรจิตร, 2557: 234) ดังคำกล่าวที่ว่า “งานสำคัญของเราในระยะปฏิวัตินี้คืองานพัฒนา ได้แก่ งานพัฒนาการเศรษฐกิจ การศึกษา การปกครองและทุกสิ่งทุกอย่าง” และใช้คำขวัญ ดังเช่น “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข”

ผลจากการพัฒนาประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก มี 3 เป้าหมายคือ ส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศอย่างเข้มข้นเพื่อเพิ่มอัตราความเติบโตของเศรษฐกิจ ถ่ายโอนส่วนเกินจากชนบทเพื่อการลงทุนในเศรษฐกิจเมือง และส่งเสริมให้มีการลงทุนจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นเพื่อนำเข้าเทคโนโลยี (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2504) ส่งผลให้เกิดการสนับสนุนการประมง โดยเฉพาะการประมงเชิงพาณิชย์จากภาครัฐ ทำอย่างกว้างขวาง ทั้งเรื่องขององค์ความรู้ด้านเครื่องมือประมงจากต่างประเทศ และให้ความรู้กับชาวประมงในเรื่องวิธีการจับสัตว์น้ำด้วยอุปกรณ์ที่ใช้เทคโนโลยี ซึ่งมีความต่างในเรื่องของวิธีการจับแบบในอดีต กล่าวคือ การประมงในช่วงก่อนพ.ศ. 2500 เป็นการประมงที่มีรูปแบบดั้งเดิม คือ การทำประมงพื้นบ้านเพื่อยังชีพหากเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนก็จำหน่ายในชุมชนหรือตลาดในเมืองเป็นหลัก บางส่วนก็นำมาแปรรูปโดยใช้ภูมิปัญญาการถนอมอาหาร เช่น กะปิ นำปลา ปลาเค็ม ปลาหวาน ดังเช่นบ้านท่าฉลอมที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวจีนดั้งเดิมอาศัย ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการทำประมงชายฝั่งทะเล โดยใช้สถานที่ที่เรียกว่า “ลั้ง” เป็นโรงงานที่มีลักษณะเป็นอาคารที่ใช้สำหรับแปรรูป รวมทั้งการเก็บอาหารทะเล โดยส่วนใหญ่ลั้งจะเป็นลักษณะโรงเรือนอย่างง่ายอยู่บริเวณพื้นที่ภายในบ้านหรือหลังบ้าน เป็นอาคาร

มุงด้วยจาก ผนังเป็นไม้ไผ่สานขัดแตะ ซึ่งจากวัสดุที่ใช้ในการสร้างอาคารดังกล่าวมีคุณสมบัติในการระบายอากาศที่ดี (สุวันชัย แสงสุขเอี่ยม และคณะ, 2561) ช่วยในการเก็บรักษาอาหารทะเลแปรรูปให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

“เมื่อก่อนอาชีพหลักของคนบ้านท่าฉลอมทำประมงทุกหลังคา ทุกบ้านมีเรือจับปลาใช้เครื่องมือขนาดเล็ก เช่น เรือแจว เรือใบ เรือฉลอม เรือตงเก ขนาดเล็ก จับปลาชายฝั่งและรอบอ่าวไทย ตอนนั้นท่าฉลอมคึกคักมาก ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน เกือบทุกบ้านมีลั้งไว้ทำปลา แร่งงานส่วนใหญ่ก็เป็นคนในครอบครัว มีถึงตองปลา โรงงานน้ำปลาก็มีหลายเจ้า มีโรงงานใหญ่ 2-3 เจ้า โรงงานน้ำปลาตราปลาหมึกก็เริ่มจากที่นี่ ตั้งอยู่ใกล้วัดช่องลม (วัดสุทธิวาสวรราราม)..” (สัมภาษณ์ เดือนพฤษภาคม, 2565)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าเรือประมงที่ใช้ในช่วงแรกยังเป็นเรือที่ใช้กำลังคนและธรรมชาติเป็นหลัก หลังจากนั้นในพ.ศ. 2473 ได้มีชาวญี่ปุ่นนำเรือยนต์เข้ามาทำการประมงในประเทศไทยส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพในการจับสัตว์น้ำ ทำให้ชาวประมงไทยคิดใช้เรือติดเครื่องยนต์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการจับสัตว์น้ำในแต่ละครั้งให้มากขึ้น เครื่องยนต์ดังกล่าวสันนิษฐานว่าเป็นเครื่องยนต์ที่ใช้พลังงานดีเซลที่ต้องใช้เทคนิคพิเศษในการติดตั้งเครื่องยนต์ ที่รู้จักกันในชื่อเรียกว่า “เครื่องเผาหัว” ซึ่งเป็นวิธีการติดเครื่องยนต์ โดยมีหัวลูกสูบเป็นเหล็กหนาๆ แล้วใช้เตาฟู่พ่นหัวสำหรับเผาไหม้แดงจนเป็นไฟแล้วถึงติดเครื่องให้น้ำมันฉีดเข้าหัวไฟ ต่างกับเครื่องจักรในปัจจุบันที่ใช้ระเบิดหัวสูบ เทคนิควิธีการของเครื่องยนต์แบบนี้เริ่มต้นเข้ามาในกลุ่มชาวประมงท่าฉลอมเพียง 2 ลำเท่านั้น (พลอธิป ปรางทอง, 2563: 45)

หลังพ.ศ. 2500

ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2510 พบว่ารัฐให้ความสนใจและสนับสนุนการทำประมง มีการสำรวจทรัพยากรสัตว์น้ำทะเลและส่งเสริมให้การทำประมงทะเลเป็นการพาณิชย์ ชาวประมงได้พัฒนาพาหนะและเครื่องมือจับปลา ด้วยการนำเรือติดเครื่องยนต์ทั้งขนาดกลางและขนาดใหญ่เข้ามาทำประมง พร้อมทั้งอวนลากแผ่นตะเฆ่ขนาดใหญ่ อวนลากคู่ขนาดใหญ่อวนรุน อวนล้อมจับ และเครื่องมือตรวจจับนำร่องการหาปลา เช่น ชาวเดอร์ โซนาร์ และเรดาร์ ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของอดีตไต๋กั้งเรือประมงพาณิชย์ในบ้านท่าฉลอม ที่กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงเรื่องของเครื่องมือและเทคนิควิธีการจับสัตว์น้ำ ดังความว่า

“ครอบครัวทำประมงมาสี่ชั่วอายุคน ตั้งแต่รุ่นทวด รุ่นปู่ รุ่นพ่อและรุ่นผม (ผู้ให้สัมภาษณ์) เป็นรุ่นสุดท้าย ในสมัยรุ่นทวดก็จะใช้แรงเป็นหลัก ไม่ได้มีเครื่องยนต์ไม่ได้มีเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ก็จะเป็นประมงที่จะทำอยู่บริเวณชายฝั่งเป็นส่วนมาก แล้วก็เอาต้นแบบมาจากจีนเพราะว่าต้นตระกูลอพยพมาจากเมืองจีนก็จะเอาต้นแบบประมงชายฝั่งจากเมืองจีนมาปรับใช้กับบริบทของประเทศไทย พอรุ่นต่อๆ มาเราก็เริ่มมีการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้มากขึ้น เริ่มมีการใช้เครื่องยนต์ ใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาช่วยตรวจจับประเภทเรดาร์หรือเครื่องตรวจจับต่างๆ เช่น โซนาร์ ที่ใช้คลื่นสะท้อนวัตถุในการหาแหล่งที่อยู่ของฝูงปลา และชาวเดอร์เป็นเครื่องตรวจสอบระดับความลึกจากตำแหน่งของเรือถึงกันทะเล โดยใช้คลื่นสะท้อนเช่นเดียวกัน มันก็ทำให้การจับปลาหรือการประมงมันขยายตัวได้ค่อนข้างเร็วและค่อนข้างสูง” (สัมภาษณ์ ปราโมทย์ แสงสุขเอี่ยม, 2565)

การทำประมงนอกน่านน้ำต่างประเทศและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการขยายตัวของจำนวนเรือประมงเชิงพาณิชย์ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงหลังพ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ประกอบกับนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ต้องการกระจายภาคอุตสาหกรรมออกจากกรุงเทพฯ ตามทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 มีผลให้เกิดการพัฒนาการขนส่งสัตว์น้ำไปยังตลาดและแหล่งแปรรูปใกล้พื้นที่สมุทรสาคร ซึ่งเดิมสัตว์น้ำที่เรือประมงจะถูกส่งไปยังสะพานปลากรุงเทพฯ ซึ่งเป็นตลาดปลาที่ใหญ่ที่สุด ตั้งอยู่ที่ถนนทรงวาด โดยใช้เส้นทางรถไฟสายท่าจีน (มหาชัย-คลองสาน) (สัมภาษณ์ ปรีชาศิริแสงอาราพี, 2565) แต่ด้วยนโยบายการกระจายอุตสาหกรรมออกจากกรุงเทพฯ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 ทำให้สถานประกอบการอุตสาหกรรมกระจายเข้าสู่สมุทรสาครเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเล ทางจังหวัดได้จัดตั้งองค์การสะพานปลาและได้สร้างสะพานปลาขนาดใหญ่ ประกอบด้วยท่าขององค์การสะพานปลา ท่าของเทศบาลเมืองสมุทรสาคร และท่าของเอกชน (คลองบางหญ้า)

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนเรือประมงที่เข้าเทียบท่าขององค์การสะพานปลา ในช่วงปี พ.ศ. 2515-2521

ปี พ.ศ.	จำนวนเรือประมง
2515	3,239
2516	4,378
2517	4,799
2518	4,459
2519	5,940
2520	5,962
2521	6,445

ที่มา: องค์การสะพานปลาสมุทรสาคร (ชัยรัฐ เกาะไพศาลสมบัติ, 2550: 100)

จากตารางที่ 1 พบว่าจำนวนเรือประมงของจังหวัดสมุทรสาครมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่พ.ศ. 2515 - 2521 โดยมีจำนวนเรือประมงเข้าเทียบท่าขององค์การสะพานปลา จำนวนมากถึง 6,445 ลำ ในปีพ.ศ. 2521 ซึ่งมีความสอดคล้องกับการขยายตัวของพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร ดังปรากฏข้อมูลจากเอกสารแผนพัฒนาจังหวัดสมุทรสาคร ประจำปีพ.ศ. 2523 (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (8) มท5.4.2.1/34) ได้อธิบายถึงโครงสร้างการผลิตและรายได้ของจังหวัดสมุทรสาครในปีพ.ศ. 2520 จากการสำรวจภาคการประมงพบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามแถบชายฝั่งทะเลหรือบริเวณใกล้ทะเล มีครอบครัวที่ทำการประมง 8,456 ครอบครัว มีเรือประมง (นับถึงธันวาคม 2521) ที่จดทะเบียนจำนวน 832 ลำ ที่ไม่ได้จดทะเบียน 600 ลำ ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ 352,392 ตัน เป็นอันดับ 1 ของประเทศ และก่อให้เกิดรายได้ คิดเป็นมูลค่า 1,761 ล้านบาท ส่วนปัญหาที่พบในภาคการประมง มีสาระสำคัญ 3 เรื่องดังนี้

1) การกำหนดเขตเศรษฐกิจจำเพาะในระยะ 200 ไมล์ทะเล ของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะของประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งต่างก็อ้างสิทธิ์นี้ทำให้กระทบกระเทือนต่อผลผลิตทางด้านการประมง น้ำเค็มอย่างมาก เนื่องจากชาวประมงมีความจำเป็นต้องออกไปทำการประมงในน่านน้ำสากล เพราะปริมาณสัตว์น้ำทะเลในอ่าวไทยมีจำนวนลดลงอย่างมากจึงเกิดกรณีพิพาทอยู่บ่อยครั้ง

2) ร่องน้ำปากอ่าวสมุทรสาคร ตื้นเขินเวลาน้ำลงทำให้เรือประมงขนาดใหญ่ผ่านเข้าออกไม่สะดวก บางลำผ่านเข้าออกไม่ได้ เป็นผลเสียแก่ผู้ประกอบการอาชีพประมงอย่างยิ่ง

3) สะพานปลาสมุทรสาครขององค์การสะพานปลา มีความคับแคบ สถานที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นในปัจจุบัน (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (8) มท5.4.2.1/34)

เรือประมงมีการเปลี่ยนแปลงด้านเทคนิควิธีการจับสัตว์น้ำ โดยเริ่มนำเครื่องยนต์มาใช้กันมากขึ้น ทำให้ภาคการประมงในช่วงเวลานี้มีความคึกคักเริ่ม ขยายขอบเขตการทำประมงออกไปนอกน่านน้ำสากลมากขึ้น เจ้าของเรือประมงบางรายพัฒนาเป็นทุนท้องถิ่นขนาดใหญ่และสามารถต่อยอดธุรกิจที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับการเติบโตของธุรกิจที่เกี่ยวกับการประมง เช่น โรงงานน้ำแข็ง ตู้ต่อเรือ โรงปลาปน ห้องเย็น

การส่งเสริมการทำประมงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงเร่งให้มีการเพิ่มปริมาณการผลิตและจำนวนสัตว์น้ำที่จับได้ ซึ่งเป็นผลจากความก้าวหน้าของเครื่องมือประมงที่สามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น ซึ่งในปีพ.ศ. 2503 รัฐบาลสาธารณรัฐเยอรมันได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาร่วมงานการประมงของไทย มีการนำเครื่องมืออวนลากชนิดหนึ่งเข้ามาทดลองใช้ เรียกว่า “อวนลากแผ่นตะเฒ่า” (ดำรงพล อินทร์จันทร์ (บรรณานุกรม), 2561) เพื่อพัฒนาการจับปลาหน้าดินส่งผลให้จับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น จึงมีการต่อเรือประมงประเภทอวนลากเพิ่มขึ้นพร้อมกับการพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำควบคู่กันไป สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของปราโมทย์ แสงสุขเยี่ยม อดีตได้กั้งเรือประมงบ้านท่าฉลอม อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเทคนิควิธีการทำประมง และการเติบโตของประมง ในช่วงหลังพ.ศ.2500

“..ภาคการประมงของเรา ในสมัยโบราณที่ใช้อุปกรณ์ที่ไม่ได้มีเทคโนโลยีในการจับปลา ต่อมาภาครัฐเหมือนกับต้องการพัฒนาประเทศ ต้องการนำทรัพยากรที่มันมีอยู่แล้วเอามาใช้ให้มีประสิทธิภาพสูงสุดก็ได้มีการเหมือนกับทำ MOU ร่วมกับทางรัฐบาลเยอรมัน เยอรมันเป็นประเทศแรกเลยที่นำเทคโนโลยีเข้ามาใช้กับประมงบ้านเรา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมฉบับแรก สมัยนั้นถ้าผมจำไม่ผิด รุ่นพ่อเล้ามากี่น่าจะเป็นจอมพลสฤษดิ์เป็นคนเขียนแผนแม่บทขึ้นมา การพัฒนาตรงนั้นก็

จะมีเครื่องจักรกลเพราะสมัยก่อนต้องใช้แรง ใช้แจว ใช้พาย ใช้ใบเรืออะไรอย่างเนี้ย เมื่อเรานำเทคโนโลยีของเยอรมันที่มีเครื่องยนต์เข้ามาประกอบกับเรือประมง เรียกว่า “เรือยนต์ประกอบเครื่องยนต์” ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการจับปลาสูงมากขึ้น ในยุคแรกๆ เราจะจับปลาได้เฉพาะปลาที่มีมันอยู่ผิวหน้า พอมาถึงยุคที่ว่าเทคโนโลยีเข้ามามากๆ ปลาแต่ละชนิดเริ่มสูญพันธุ์ไปแล้ว ปลาผิวหน้าเริ่มลดจำนวนลงแล้วก็เลยต้องไปใช้เทคโนโลยีจับสัตว์น้ำจากต่างประเทศเข้ามาลากปลาหน้าดิน เพื่อมารองรับอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่ต้องใช้วัตถุดิบ ทำให้การประมงของบ้านเราเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเป็นเชิงพาณิชย์มากขึ้น เกิดห้องเย็น โรงงานแปรรูป ลัง ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว แล้วสถานะทางเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรสาครก็เติบโตในปริมาณค่อนข้างสูง” (สัมภาษณ์ ปราโมทย์ แสงสุขเยี่ยม, 2565)

จากการขยายตัวของการประมงทั้งเครื่องมือที่ทันสมัยและขนาดเรือที่ใหญ่ ส่งผลให้การทำประมงแบบไร้ขีดจำกัดตามกำลังสามารถของเจ้าของเรือ “เมื่อมีการเติบโตทางเศรษฐกิจก็ต้องการปริมาณปลาที่เยอะขึ้น รายได้มันสูงเชิญชวนให้คนที่ทำงานภาคการประมงมองแต่รายได้สมัยก่อนไม่มีห้องเย็นก็ต้องรีบขาย พอช่วงหลังมีห้องเย็นก็จับยันสว่างก็ได้เพราะมีห้องเย็นรองรับ” เห็นได้ว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นทำให้ชาวประมงมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล จนเรียกได้ว่าเป็น “ยุคทอง” ของการประมง แต่ในขณะที่เดียวกันการเพิ่มกำลังการผลิตของชาวประมง ส่งผลให้ทรัพยากรทางทะเลลดน้อยลง รวมทั้งปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมน้ำเสียส่งผลให้ดินตะกอนตรงปากแม่น้ำบริเวณอ่าวไทยเป็นแก๊ส เน่าเสียและส่งผลกระทบต่อแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน

รวมทั้งยังมีการขยายพื้นที่จับสัตว์น้ำออกไปนอกอ่าวไทย ขยายไปนอกน่านน้ำต่างประเทศ “ประเทศแรกๆ ที่เราไปจับปลาก็คือ

เขมร เวียดนาม และก็จะไปต่อด้วยมาเลเซีย พม่า ยานนี้ก่อนในช่วงแรกๆ ต่อมาก็จะไปถึงอินเดีย ศรีลังกา บังกลาเทศ จนถึงแอฟริกาตะวันออก เยเมน ในจิเรียว โซมาเลีย มาดากัสการ์ ตอนที่ไปไต่เรือเราไปทั่วหมดเลย แล้วอีกประเทศที่สัตว์น้ำเยอะมาก เลยก็คือเป็นแหล่งวัตถุดิบของเราค่อนข้างเยอะเลย ก็คืออินโดนีเซีย อินโดนีเซียเกาะเยอะและปริมาณปลามหาศาลมาก แต่สุดท้ายก็คือกฎหมายระหว่างประเทศมาควบคุมก็หดตัวลงมาๆ ณ ปัจจุบันนี้ ประมงนอกน่านน้ำก็คือเป็นศูนย์เลย ทำให้เราไม่มีวัตถุดิบที่จะมาป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เราก็ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ” (สัมภาษณ์ ปราโมทย์ แสงสุขเยี่ยม, 2565)

การเติบโตของเรือประมงพาณิชย์ในสมุทรสาคร ยังสะท้อนให้เห็นจากความทรงจำของ เตือน พุ่มอาศัย พี่นพเป็นคนแม่กลองและในปี พ.ศ. 2516 ได้ย้ายเข้ามาทำฉลอมกับสามี ผู้ทำหน้าที่เป็นไต่กั้งเรือ (ผู้ควบคุม) ให้กับเรืออุตสาหกรรม จำนวน 7 ลำ (สัมภาษณ์ เตือน พุ่มอาศัย, 2565) การทำประมงพาณิชย์ทางมหาชัย-ท่าฉลอม เป็นเหมือนนักธุรกิจแต่ทางแม่กลอง ส่วนใหญ่เป็นเรือประมงขนาดเล็กกว่าไม่เท่าทางสมุทรสาครที่เป็นเรือประมงพาณิชย์มากกว่า “ในตอนนั้นถ้าแก่เรือประมงในบ้านท่า

ฉลอมมีไม่กี่เจ้า ที่เริ่มนำเทคโนโลยีใหม่จากต่างประเทศเข้ามาเพื่อออกไปนอกน่านน้ำไทย ดังเช่น ญาณสิทธิ์ ยอดรัก ชัยนาวี ออกไปประมาณ 20 วัน ต่อครั้ง ถ้าไม่เข้าท่าที่มหาชัย ก็เข้าทางใต้ ส่วนตัวเราก็นั่งรถไปขายปลาให้กับแพปลาทางนั้น” อีกทั้งยังได้เล่าถึงความคึกคักว่าจำนวนเรือประมงจอดเทียบท่าเป็นร้อยๆ ลำในพื้นที่ปากน้ำท่าจีน ทั้งฝั่งมหาชัย โกรกกราก ท่าฉลอม ซึ่งต่างก็เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ติดกับปากแม่น้ำท่าจีน จากข้อมูลดังกล่าว มีความสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์คุณสนั่น ชิมสกุล ที่กล่าวถึงธุรกิจประมงที่เติบโตขึ้นมากโดยเฉพาะในช่วงหลัง 2510 เป็นต้นมา เรื่อยมาจนกระทั่งในช่วงหลังพ.ศ. 2558 ที่มีปัญหาเรื่อง IUU FISHING (Illegal-Unreported-unregulated Fishing) หรือ การกระทำประมงผิดกฎหมาย การเติบโตของธุรกิจประมงโซคนาวี เติบโตสูงสุดจนขายจำนวนเรือประมงสูงสุด 15 ลำ ส่งผลให้เศรษฐกิจการประมงทุกจังหวัดทั้งทะเลฝั่งอ่าวไทยและอันดามันเจริญเติบโต จับสัตว์น้ำได้ปริมาณมากและส่งผลต่ออุตสาหกรรมต่อเนื่องจากภาคประมง เช่น ชูตเนื้อปลา แร่ปลา ดองปลา การแปรรูปอาหารทะเลเพื่อการส่งออก มีทั้งขายในประเทศและต่างประเทศ (สัมภาษณ์ สนั่น ชิมสกุล, 2565)

ตารางที่ 2 แสดงประเภทและขนาดของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการประมง พ.ศ. 2539

ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนโรงงาน (แห่ง)	ขนาดเล็ก	ขนาดกลาง	ขนาดใหญ่
อุตสาหกรรมห้องเย็น	44	23	8	13
อุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์น้ำ	89	49	14	26
อุตสาหกรรมน้ำแข็ง	35	34	1	-
อุตสาหกรรมปลาป่น	23	23	-	-
อุตสาหกรรมต่อเรือ	42	40	2	-
อุตสาหกรรมอื่นๆ	16	13	3	-
รวม	249	182	28	39

ที่มา: กรมโรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าสมุทรสาครมีสถานประกอบการในลักษณะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประมง ทั้งรูปแบบการผลิตที่รับช่วงต่อจากวัตถุดิบจากสัตว์น้ำจากทะเล และ อุตสาหกรรมที่สนับสนุนการทำประมง เช่น อุตสาหกรรมน้ำแข็งและต่อเรือ เป็นต้น เห็นได้ว่าเศรษฐกิจภาคการประมงในสมุทรสาครเจริญเติบโตเป็นอย่างมากในช่วงหลังพ.ศ. 2500 เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีการประมง มีการนำเอาเครื่องมืออวนลากมาใช้ทำการประมงเพื่อให้จับสัตว์น้ำได้เพิ่มขึ้น การขยายขนาดเรือประมงให้มีขนาดใหญ่ที่เป็นเรือบรรทุกห้องเย็น สามารถขยายขอบเขตการจับปลาออกไปได้ไกลในน่านน้ำต่างประเทศ เกิดทำเทียบเรือ แพปลา และห้องเย็นจำนวนมาก การขยายตัวอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจในช่วงเวลานี้ส่งผลให้มีความต้องการแรงงานในภาคการผลิตเป็นจำนวนมาก จึงเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานต่างถิ่นเข้ามาในสมุทรสาครหลายระลอก โดยในระยะแรกมีคนไทยจากภาคอีสานเข้ามาเป็นแรงงานในภาคการประมง อุตสาหกรรม และงานบริการอื่นๆ จนกระทั่งในช่วงหลังเหตุการณ์พายุไต้ฝุ่นเกย์ ปี 2533 ภาคการประมงในประเทศได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เนื่องจากท้องทะเล ทรัพยากรทางน้ำถูกทำลายเหลือน้อยมากไม่คุ้มกับการประมงพาณิชย์และคนงานก็หายาก เรือประมงบางส่วนตัดสินใจย้ายออกไปทำประมงนอกน่านน้ำ บางส่วนข้ามไปทางทะเลอันดามัน เมื่อแรงงานในประเทศขาดแคลน ก็ต้องนำเข้าแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน

ต่อมาในพ.ศ. 2558 สหภาพยุโรปได้แจ้งเตือนว่าประเทศไทยไม่ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย ขาดการรายงาน และไร้การควบคุม (IUU FISHING) หากรัฐบาลไทยไม่แก้ไขปัญหาที่สหภาพยุโรปจะไม่นำเข้าสินค้าประมงจากประเทศไทย (ilaw, 2565) ทำให้

รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายด้านการประมงอย่างเร่งด่วน จนส่งผลให้ชาวประมงต้องปรับตัวและปฏิบัติตามกฎระเบียบที่เคร่งครัดและบทลงโทษรุนแรงประกอบกับความสับสนในแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน ทำให้บางส่วนไม่กล้าออกทำการประมงเนื่องจากเกรงกลัว และยังผลให้ชาวประมงมีเพิ่มค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ อาทิเช่น ค่าใบอนุญาตทำการประมง การติดตั้งระบบตามตำแหน่งเรือประมง (VMS)

บทสรุป

การทำประมงของเมืองสมุทรสาครตามชายฝั่งบริเวณอ่าวไทยมีรูปแบบการทำประมงจากเดิมเพื่อยังชีพเปลี่ยนมาเป็นการค้ามากขึ้น การขยายตัวภาคการประมงเริ่มอย่างต่อเนื่องหลังพ.ศ. 2500 เรื่อยมา รวมทั้งบริบทสังคมไทยที่ต้องการส่งเสริมเศรษฐกิจไทยในระบบตลาดเสรีส่งผลให้เกิดการสนับสนุนการประมงโดยเฉพาะการประมงเชิงพาณิชย์จากภาครัฐอย่างกว้างขวาง ทั้งเรื่องขององค์ความรู้ด้านเครื่องมือประมงจากต่างประเทศ และให้ความรู้กับชาวประมงในเรื่องวิธีการจับสัตว์น้ำด้วยอุปกรณ์ที่ใช้เทคโนโลยี จึงส่งผลให้เกิดการขยายตัวของทุนประมงในพื้นที่บางรายพัฒนาธุรกิจประมงให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและสามารถต่อยอดธุรกิจเกี่ยวเนื่องเพื่อรองรับการเติบโตของธุรกิจที่เกี่ยวกับการประมง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าปัจจุบันประมงพาณิชย์นอกจากกำลังเผชิญปัญหาเรื่องของจำนวนสัตว์น้ำที่ลดลงอย่างมากแล้ว ก็ยังมีเรื่องของนโยบายด้านการประมงพาณิชย์ไปปฏิบัติตั้งแต่พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา

ข้อเสนอแนะ

ด้านการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อเศรษฐกิจภาคประมง พบว่าการกำหนดนโยบายของภาครัฐที่มีต่อการบริหารจัดการควรให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นสำคัญ เช่น

ชาวประมง ผู้ประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับภาคประมง ทั้งนี้เพื่อรับฟังความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ก่อนที่จะกำหนดนโยบายอย่างเป็นทางการ และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนา

ด้านแนวทางการทำวิจัยครั้งต่อไป พบว่าการศึกษารื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจภาคการประมงยังมีประเด็นน่าสนใจที่สามารถต่อยอดองค์ความรู้ด้านวิชาการได้ เช่น วิถีประมงพื้นบ้าน ซึ่งยังคงมีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจ รวมทั้ง

ประเด็นเรื่องแรงงานในภาคการประมงที่มีความเปลี่ยนแปลงของจำนวนและการเข้ามาของแรงงานต่างถิ่นและแรงงานข้ามชาติเข้ามาในระบบแรงงาน จากนั้นจึงเริ่มกระจายไปยังระบบการผลิตภาคส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมในช่วงหลัง ซึ่งการศึกษาในประเด็นดังกล่าวจะช่วยเพิ่มความเข้าใจต่อระบบเศรษฐกิจที่อยู่ภายใต้บริบทของการปรับเปลี่ยนฐานทรัพยากรที่มีอยู่ให้เข้ากับบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต

เอกสารอ้างอิง

- คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพโรจิตร์. (2557). *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- โคลด์ เซเบเรต์ เดอ บูเล. (2560). *จดหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์ แปลโดย ราชบัณฑิตยสภา*. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- ชัยรัฐ เกาะไพศาลสมบัติ. (2550). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรสาคร พ.ศ. 2489-2544*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- ดำรงพล อินทร์จันทร์ (บรรณาธิการ). (2561). *ย้อนรอย ท่าฉลอม เส้นทางวิถีชีวิตชุมชนประมงลุ่มแม่น้ำท่าจีน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2562). *เอกสารเสด็จตรวจราชการ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ร.ศ.๑๑๑-๑๑๗*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
- เตือน พุ่มอาทิตย์. (2565, ธันวาคม 12). *ชาวบ้านท่าฉลอม*. สัมภาษณ์
- ปราโมทย์ แสงสุขเอี่ยม. (2565, เมษายน 22). *อดีตใต้กังเรือประมงบ้านท่าฉลอม*. สัมภาษณ์.
- ปรีชา ศิริแสงอาร่าพี. (2565, มิถุนายน 21). *ประธานอาวุโสหอการค้าจังหวัดสมุทรสาคร*. สัมภาษณ์.
- พลอธิป ปรางทอง. (2563). *พัฒนาการกลุ่มทุนประมงท้องถิ่นท่าฉลอม*. รายงานค้นคว้าเฉพาะบุคคล หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ (บรรณาธิการ). (2560). *ลุ่มเจ้าพระยา รากเหง้าสยามประเทศ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สนั่น ชัมสกุล. (2565, มิถุนายน 22). *เจ้าของเรือประมงไซคนาวี*. สัมภาษณ์.
- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2504). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1*.
- สุวันชัย แสงสุขเอี่ยม และคณะ. (2561). *โครงการสำรวจและสังเคราะห์ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวในการพัฒนาเมืองสมุทรสาคร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (8) มท5.4.2.1/34 เรื่อง “แผนพัฒนาจังหวัดประจำปี 2523 จังหวัดสมุทรสาคร”. llaw. (2565). *คสช.กับภารกิจซ่อมสร้างการประมง*. <https://ilaw.or.th/node/5111>.